

dat. *Mòlisana*... Pridjev bi od njega morao glasiti *mòliški*, naziv stanovnika – *Molišanin*, odnosno *moliški Hrvat*, *moliški Talijan* i sl., a naziv za stanovnicu – *Molišanka*, odnosno *moliška Hrvatica*, *moliška Talijanka* i sl.

SAŽETAK

Danijel Alerić, Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb
UDK 801.55:801.22:808.62, stručni članak
primljen 6. travnja 1992, prihvaćen za tisak 28. travnja 1992.

About the Toponime *Molise* in the Croatian Language

The author shows that the toponime *Molise* must be declined as a feminine plural – a noun.

NEKOLIKO NAPOMENA UZ ANIĆEV RJEČNIK¹

Ivan Pelz

1. Kad mi je došao u ruke taj novi, željno očekivani rječnik, a za rječnikom suvremenoga hrvatskog književnog jezika dugo se već osjećala potreba, nisam ni očekivao vrhunsko djelo, pa se nisam previše ni razočarao. Tim ambicioznim pothvatom svakako je učinjen odlučan korak na napornom putu koji nas još dijeli od razine jednog Sanders-Wülfinga, Sprachbrockhausa i drugih standardnih jednosveščanih i jednojezičnih rječnika. Sasvim je prirodno da prvi pokušaj pri takvu poslu ne može pretendirati na savršenost, a koja ne bi možda bila dostignuta ni da je u pripremu tog izdanja uključen kudikamo veći broj stručnih suradnika, kakav je npr. svojedobno uvršten u suradnički tim Minervina leksikona².

2. Autor našega novog rječnika nigdje doduše ne kaže da će biti zahvalan ako ga tko upozori na nedostatke i pogreške, no i bez toga smatram da nam ljubav prema hrvatskom jeziku, kao i poštovanje prema trudu koji je uloženo u tu ediciju, nalaže da makar i skromnim prilogom pripomognemo poželjnom razvoju hrvatske leksikografije. Stoga se nadam da autor neće ovaj doprinos shvatiti kao *act of hostility*.

3. Da taj rječnik, *unatoč svim svojim odlikama*, nije besprijekoran, nagovješću je donkle i predgovor izdavačev u kojemu nalazimo konstrukciju *nagrđivalo ga se* (nametnutim ideologemima...) kakvu Katičić prikazuje³ kao rečenicu preobličenu obezličanjem (u našem slučaju umjesto *nagrđivali su ga*) zaključujući: »Preoblika obezličanja ne primjenjuje se na prelazne glagole s izrečenim objektom u pomnije dotjeranom hrvatskom književnom jeziku i zato je to oznaka nešto manje brižna izražavanja«.

¹ V. Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1991.

² *Leksikon Minerva*, Zagreb 1936.

³ R. Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb 1986, str. 146.

4. Ne upuštajući se u kritiku jezikoslovne koncepcije Rječnika, koju, naravno, rado prepuštam za to pozvanim kompetentnim lingvističkim stručnjacima, ipak kao iritantnu osjećam izvjesnu neujednačenost u kriterijima. Dok se mnoge problematične natuknice kao npr. *upražnjavati* (neki posao) uvrštavaju bez dovoljno prikladne odrednice koja bi nas informirala o ulozi i mjestu u hrvatskom jeziku, kao što to akribično čini Željko Bujas u svom rječniku⁴, dotle se mnoge bezazlene hrvatske riječi olako označuju kao zastarjele, arhaične i slično, a kao primjer bih naveo samo *munjovod*, uvršten doduše (u liku *munjevod*) od Franje Butorca⁵ među nepoćudne izraze, no kojemu još 1940. godine Hondl⁶ daje prednost kao stručnom nazivu. Za ilustraciju još navodim da npr. Šamšalović⁷ za *Blitzableiter* ima samo *munjovod*, a Rudolf Filipović⁸ za *lightning-conductor* ima *munjovod*, *gromobran*.

Pomanjkanje odgovarajuće odrednice drastično se npr. ispoljava s.v. *zavrtanj*. To spojno sredstvo, naime, nikako nije »klin« (kako se u Rječniku opisuje), nego je isto što i vijak (s kojim se u Rječniku samo uspoređuje), s time da *zavrtanj* pripada srpskoj terminologiji, a *vijak* hrvatskoj. (Zašto da se igramo skrivača?) Takvo uvrštavanje, s takvim opisom, ne služi jezičnom obogaćivanju, nego rezultira dezinformacijom.

5. Nadalje, pitanje je koliko je opravdano lik *šport* kategorizirati kao zastarjeli i žargonski ako uzmemo u obzir način na koji je lik *sport* počeo tridesetih godina prodirati u hrvatski književni jezik. *Šport* je potiskivan ali nije i potisnut izraz, a nalazimo ga i u hrvatskoj beletristici. Služi se njime stilski neobilježeno i Cesarec (koji doista nije bio jezični separatist) opisujući Pankraca⁹: »Pustoš je zapravo bio njegov unutarnji život, i on ju je ispunjavao spoljašnjim sredstvima, mondenstvom nošnje, interesom za šport (...)«, te u rezoniranju kapetana Bratića¹⁰: »besprincipijelnost je postala principom, pornografija moralom, bar, varijete, kino, ples, moda, toaleta i šport su trgnuli na sebe cio interes (...)«. Uostalom, lik *šport* sankcioniran je i u hrvatskom izdanju Službenog lista SFRJ (br. 28/1974, str. 895, 897, 981, 982; zatim br. 28/1975, str. 853; br. 11/1976, str. 253).

6. Isto će se tako razilaziti mišljenja o regionalnosti, rijetkosti i zastarjelosti lika *Europa* (za kontinent), kada čak i Maretić rabi sasvim neusiljeno lik *europizam*¹¹, kao uostalom i naziv *hrvatski (književni) jezik*¹². O *Europi* je opširnije bilo već govora u *Jeziku*¹³.

7. U dosadašnjim osvrtima na Anićeve Rječnik dosta se prigovaralo što su neke riječi uvrštene a druge izostavljene. Razumljivo je da u jednosveščanom rječniku ograničena opsega ne može fond riječi biti neograničen, niti se taj rodio tko bi svi-

⁴ Ž. Bujas, *Hrvatsko ili srpsko-engleski enciklopedijski rječnik*, I. svzrak (A-LJ) Zagreb 1983, II. svzrak (M-O) Zagreb 1989.

⁵ Usp. F. Butorac, Nacionalizam i jezik, *Komunist*, Zagreb, 5. srpnja 1985, str. 18.

⁶ Usp. S. Hondl, *Fizika za više razrede srednjih škola*, Zagreb 1940, str. 170.

⁷ G. Šamšalović, *Njemačko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1960.

⁸ R. Filipović i suradnici, *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, 12. izdanje, Zagreb 1986.

⁹ A. Cesarec, *Zlatni mladić i njegove žrtve*, Koprivnica 1927, str. 25.

¹⁰ isto, str. 174.

¹¹ Usp. T. Maretić, *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*, Zagreb 1924, str. XXI. i XXII.

¹² Usp. T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb 1899, str. 419, 682-685, 692.

¹³ Usp. V. Vratović, *Europa ili Evropa*, *Jezik*, XXXI, str. 8-13.

ma ugodio; a tko bi to i pokušao, taj će se svima zamjeriti! Izostanak nekih riječi osjeća se ipak kao manjak.

7.1. Već je Josip Pavičić upozorio¹⁴ da pojedinih pojmova iz impresuma i naslova nema među natuknicama. A tako u Rječniku nema ni naziva *odrednica* iz pristupnog dijela. Nema ni riječi *saslušati*. Nema je u smislu u kojem dolazi u Vinceovu prikazu¹⁵ Velike hrvatske gramatike: »Tako, primjerice, Broz tvrdi kako ne odlučuje samo filolog koja nam je riječ potrebna, nego treba saslušati i stručnjaka za pojedince znanosti«. A toga glagola nema ni u smislu *preslušati*, dakle kao policijsko-sudskog naziva (dok glagolsku imenicu *saslušanje* toga značenja imamo s. v. privesti). Uzalud tražimo u Rječniku kao natuknicu pridjev *sljedeći* (koji se u novije vrijeme počinje i pravopisno razlikovati od priloga *sljedeći*) nalazeći ga doduše u opisu natuknice *idući*.

7.2. Nema ni pridjeva *shrvan* pa ni u liku *srvan*, a bio bi zanimljiv baš zbog tog dvojstva. Od dvojstva *hrđa/rđa* (u Aniće-Silićevu Pravopisnom priručniku¹⁶) ostala nam je u Rječniku samo *rđa* (s izvedenicama) u svojstvu natuknice, dok se *hrđa* spominje tek usput, premda Ivan Mažuranić pjeva¹⁷: »I Duraka starca k tome, što me hrđa svjetovaše da ih pustim domu 'svome (...)«. Tako su i od dubleta *hrvač/rvač*, *hrvački/rvački*, *hrvati (se)/rvati se*, *hrvanje/rvanje*, *hrzati/rzati* iz Priručnika prešli u Rječnik kao natuknice samo likovi: *rvač*, *rvanje*, *rvati se* i *rzati*, a ostali se likovi spominju samo u opisu (kao obilježeni).

7.3. U Rječniku uzalud tražimo *dvotočku*, a nema je ni s.v. točka. Ne nalazimo ni *alatnice*, no naći ćemo *alatničara*. Nema npr. *žeste*, pa ni kao zastarjele riječi, a nećemo naći ni *kolobran*, kao što je s *prisjednikom* (asesorom), *prislusnikom* (auskultantom) izostao i *utok*.

7.4. Od hrvatskih naziva za mjesec u godini pridjevi su uvršteni samo od imenica *travanj*, *svibanj*, *srpanj*, *rujan*, *listopad* i *prosinac*. No, bili bi zanimljivi i pridjevi od ostalih mjeseci, npr. od ožujka (ožujski zec, ožujsko pivo), napose pak od mjeseca *kolovoza*, za razliku od *kolovoza* u značenju *kolnik*, a osim toga i zbog dvojstva *kolovoski/kolovoški*. Dok novosadski pravopis¹⁸, Aniće-Silićev Pravopisni priručnik, pa i Hrvatski pravopis¹⁹, propisuju *kolovoski*, dotle po primjerima iz Benešićeva rječnika²⁰, kao i iz dnevnih novina²¹, vidimo da je gotovo isključivo u porabi lik *kolovoški*. Zanimljiv bi bio i mogući pridjev od mjeseca studenog, dakle hrvatski izraz za *novembarski* (studenski?), za koji, koliko je meni poznato, potvrde nema. Za pridjev *veljački*, koji se kanda izbjegava, ima valjanih potvrda u Srkulja²², a nalazimo ga ne samo još u Hrvatskom pravopisu, nego i u novosadskom pravopisu, kao i u Aniće-Silićevu Pravopisnom priručniku.

¹⁴ Usp. J. Pavičić, Napokon hrvatski rječnik! *Hrvatski tjednik*, 1/1991, Zagreb, 23. prosinca 1991, str. 25.

¹⁵ Z. Vince, Dovršenje velikog pothvata, *Večernji list*, Zagreb, 23. veljače 1992, str. 24.

¹⁶ V. Anić - J. Silić, *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1986.

¹⁷ I. Mažuranić, *Smrt Smail-age Čengićića*, Zagreb 1954, str. 7.

¹⁸ *Pravopis hrvatskopskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*, Zagreb - Novi Sad, 1960.

¹⁹ S. Babić - B. Finka - M. Mogaš, *Hrvatski pravopis*, Zagreb 1971.

²⁰ J. Benešić, *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od Preporoda do Ivana Gorana Kovačića*, svezak 5 (karski-lada), Zagreb 1986.

²¹ Npr. *Večernji list*, Zagreb, 14. veljače 1992, str. 21 (I. Bešker, Lenjin piše: teror)

²² Usp. S. Srkulj, *Povijest novoga vijeka*, Zagreb 1941, str. 205. i 238.

7.5. Kao manje bitnu nedosljednost mogli bismo navesti da je npr. bakar nazvan metalom a željezo kovinom, premda je autor kovinu i metal kao natuknice posve ispravno izjednačio po značenju. A kao dalju nedosljednost, ali također nebitnu, možemo spomenuti da su npr. u Rječnik uvršteni *šuster* i *šnajder*, a nisu *šloser* i *tišler*.

8. Nekim bi natuknicama trebalo značenje dopuniti:

8.1. *Bilijun* je, dakako, milijun milijuna (10^{12}), po europskoj konvenciji, ali po američkoj to je trilijun, jer oni nemaju milijardu, bilijardu itd. Prema tome, naša milijarda (10^9) njihov je bilijun. Korisno je to znati, a novinski prevoditelji u tom pogledu često griješe, s posljedicom teških dezinformacija.

8.2. *Bor*, poput *jelke*, služi kao naziv za božično drveće (bez obzira na vrstu), a to je tek donekle vidljivo s.v. *jelka*.

8.3. *Domjenak* prvenstveno znači dogovor, pa dogovoreni sastanak. Dolazi od glagola *domenuti se*, koji nalazimo i u Ivekovića²³ s primjerima iz Akademijina rječnika: »Pričekaj dok se sa mojim kućanima o tom domenem. Ajmo se ja i ti lijepo domenuti, što da učinimo.« *Domjenak* nam je vjerojatno došao od kajkavskog lika *domenek*, koji nalazimo i u slovenskom jeziku. U značenju dogovora odnosno sijela ima ga npr. A. Kassowitz-Cvijić²⁴: »Kad su se pjevači razilazili, pozvao je neke na intimni domjenak u gostionu (...)«. A u značenju *dogovoreni sastanak* nalazimo u Benešića primjere niza pisaca. Dakako, u novije vrijeme služi *domjenak* u smislu prijateljskog posijela, odnosno u značenju *party*.

8.4. *Iskaz* ne znači samo izjavu, izričaj, izraz, nego je i naziv u smislu nekog popisa, npr. iskaz troškova, platni iskaz i sl.

8.5. *Ispad* nije samo nagao istup protiv koga, niti je samo još vojni i sportski naziv, nego je i termin u elektro-distribuciji: ispad mreže.

8.6. *Ispovijed(anje) vjere* nije arhaizam nego svakodnevna praksa za euharistijskog slavlja kad predvoditelj poziva prisutne da zajedno s njime ispovjede svoju vjeru.

8.7. *Izvod* nije samo službeni papir (unitarističke administracije) u značenju *izvadak* nego i uvriježeni naziv za provedenu operaciju kojom se (npr. u matematici) dobiva neka formula odnosno jednadžba ili pak neki logički zaključak.

8.8. *Kalemiti* u Rječniku nalazimo, ali nema osnovne riječi *kalem* niti u značenju *cijep* niti kao *kalem konca* prema potvrdi u Dapca²⁵.

8.9. *Lornjon* (lorgnon – u jednome od značenja) hrvatski se naziva i *očalin*, npr. u Adamovića²⁶ i (za Lorgnette) u Ivana Filipovića²⁷. Taj *očalin* (tal. occhialino) dolazi u značenju *lornjon* i u beletristici, npr. u Vojnovića prema jednom od primjera navedenih u Benešića (svezak 8 – 1988. – s.v. očalin): »Dvije gospođe, jedna vrlo mlada i dražesna, druga prastara, puna zavojaka i pera sa očalinom u ruci – sjedile su razvaljene u sjajnoj Daumont–kočiji«. Ovdje očalin očito znači lornjon (odnosno lornjet), dok inače može značiti i dalekozor (kao u drugim Benešićevim primjerima).

²³ F. Iveković i I. Broz, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb 1901.

²⁴ A. Kassowitz-Cvijić, *Franjo Ž. Kuhač*, Zagreb 1924, str. 31.

²⁵ V. Dabac, *Tehnički rječnik 2, hrvatskosrpsko-njemački dio*, Zagreb 1970.

²⁶ J. Adamović, *Francusko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1937.

²⁷ I. Filipović, *Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*, Zagreb, Njemačko-hrvatski dio 1869. i Hrvatsko-njemački dio 1875.

8.10. *Momentalan* prihvaća se u Pavešićevu Jezičnom savjetniku uz *momentan*. Mislim da bi i u Rječniku (u kojemu je pridjev *momentan* izostavljen) bilo na mjestu to dvojstvo. Rudolf Filipović (od te dublete) ima za *momentary* samo *momentan*. Dosta se daleko ide kad se u Rječniku prihvaća dvojstvo *reskirati/riskirati*. Nadajmo se da nećemo morati prihvatiti i Maretićevu *apateku* i *medecinu*, jer bismo onda preko *epalete* i *koncelarije* stigli i do Karadžićeva *oles ajnca*.

8.11. *Monstranca* nije moćnik nego pokaznica, koja ne mora imati zvjezdast oblik niti se ona rabi za čuvanje hostije (kako se tumači s.v. pokaznica) nego služi za euharistijsku adoraciju (a ova dakako u tom slučaju za vjernike nije »obožavanje, pretjerano štovanje«, kako je već istakao prof. Lopašić²⁸ u svome osvrtu). Posvećene se hostije čuvaju u ciboriju, kako je ispravno definirano s.v. ciborij. Moćnik je pod svojom natuknicom također ispravno definiran, a pojam *moći* čak je i predefiniran kao »materijalni ostaci iz zemaljskog života sveca« (kao da ima materijalnih ostataka iz vanzemaljskog života sveca).

8.12. *Ordinarij* je naprotiv prešturo definiran kao dostojanstvenik u Katoličkoj Crkvi. (Dostojanstvenik je i kardinal, i to visoki, koji ne mora nužno biti i ordinarij.) Ordinarij je u katoličkom crkvenom pravu poglavar s jurisdikcijskom vlašću (papa, dijecezanski biskup, apostolski administrator itd.). Ordinarij je u visokom školstvu još i redovni sveučilišni profesor.

8.13. *Ornat* nije samo svečano ruho za služenje mise, nije tek svečana odjeća za crkvene obrede općenito, nego je i službena odjeća sudaca, profesora, a posebno je raskošan krunidbeni ornat vladarev.

8.14. *Para-* kao prvi dio složenice ne označuje da je drugi dio složenice pogrešan, nego znači: uz, pri, pokraj; nalik; nasuprot. Kao primjer mogu poslužiti: paranasalni sinusi.

8.15. *Parabola* je kao matematički naziv ispravno definirana krivuljom drugog stupnja (konikom), no *konika* nije posebno objašnjena, a to je čunjosječnica koje također nema kao natuknice. Inače čunjosječnice nazivamo krivuljama drugoga reda.

8.16. *Parac* nije neobična riječ za Dubrovčane i ne znači samo parničara nego ima i značenje zaštitnika. »Da, mi Dubrovčani djetinjском ljubavi volimo našega sveca, jer je on nama ne samo zaštitnik ili, kako mi govorimo, parac našega grada, nego je sinteza njegove dične prošlosti, tako da mi ne možemo ni da pomislimo Dubrovnik bez sv. Vlaha a sv. Vlaha bez Dubrovnika. Kad bi samo sv. Vlaho mogao i htio da prosvijetli pamet i omekša srca i onima što vedre i oblače nad našom 'ujedinenom i oslobogjenom domovinom' i nad našim 'troimenim narodom'! Kako su lijepe te - fraze!« (Milan Rešetar pišući mom ocu 9. veljače 1923.) - A i ovogodišnju proslavu sv. Vlaha otvorio je dubrovački biskup i »u ime slavnoga svetoga Vlaha, našega Parca«. ²⁹

8.17. *Perovođa* ima i značenje zapisničara, te aktuara i koncipista.

8.18. *Povlaka* je osim pravopisnog znaka još i produženi skut ženske odjeće (»šlep«).

8.19. *Prekidač* je u hrvatskom stručnom nazivlju sklopka (»šalter«) posebne namjene u značenju *Unterbrecher*. Dabac navodi čitav niz takvih prekidača.

²⁸ Usp. V. Lopašić, Bilješke uz Rječnik hrvatskoga jezika Vladimira Anića, *Večernji list*, Zagreb, 2. veljače 1992, str. 18.

²⁹ *Glas Koncila*, Zagreb, 16. veljače 1992, str. 8 (I. Martinić, Proslava sv. Vlaha u Dubrovniku unatoč neprijateljskom okruženju)

8.20. *Prijamnica* je uvrštena u Rječnik, ali nema osnovne riječi *prijam*, niti ostalih izvedenica od nje. Ostale se izvedenice u Rječniku sve izvode iz lika *prijem*. Pavešić u svom Jezičnom savjetniku izrijeком preporučuje *prijam, prijamni* kao bolje izraze. Deanović³⁰ npr. za *radiorecivitore* ima samo *radio-prijamnik*. Hurm³¹ ima *prijam*, a s.v. prijem upućuje na *prijam*. U Drvodelića³² nalazimo samo *prijam, prijamni i prijamnik*.

8.21. *Pristav* (adjunkt) nije nužno morao biti pomoćni službenik, nego je u praksi bio to zapravo naziv za određeni činovnički stupanj, napose u upravnoj službi.

8.22. *Rezervoar* u hrvatskom stručnom nazivlju nije spremište nego *spremnik*, a ovaj je naziv potvrđen i u Dapca. Isto tako spremnik nije spremište nego rezervoar.

8.23. *Ruda* i *rudača* razlikuju se pojmovno. *Ruda* je isto što i mineral, pa prema tome za nju vrijedi ista definicija, s time da se formulacija iz Minervina leksikona može prihvatiti nepromijenjena. Svakako nije baš zgodno rudu definirati rudnom masom. *Rudača* je pak u načelu ruda koja ima u svom sastavu po koju kovinu što služi u industrijske i tehničke svrhe, kako je to u *Jeziку* već bilo objašnjeno³³.

8.24. *Sramni stub* (s.v. prikovati) i *stup srama* (s.v. stup) kao nazivi su, mislim, u nas manje poznati nego *sramotni stub* koji i R. Filipović ima (za engleski pojam *pillory*). U Šamšalovića (za Schandpfahl) nalazimo *stup sramote, sramotni stub*.

8.25. *Srh* je, osim »bockanja ispod kožc«, u metalurgiji i strojarstvu stručni naziv za oštar brid ili rub (njem. der Grat) koji nastaje na izratku u proizvodnji ili pri obradivanju, a treba ga ukloniti dopunskom obradom.

8.26. *Sunčanica* nije samo sunčani udar nego i poznata, veoma cijenjena jestiva gljiva (*Lepiota procera* Scop.).

8.27. *Svratište* je hrvatski naziv (i) za hotel.

8.28. *Štancati* znači ne samo utiskivati, nego i probijati, isijecati i zratke od različitih materijala.

8.29. *Štule* (hodulje) ne služe samo da bi izazvale dojam neprirodna stasa, nego se njima u nekim krajevima korisno služe i pastiri.

8.30. *Takoprstaši* se navode u Rječniku, ali nema osnovne riječi *tak* (paran) pa ni pojma *lih* (neparan). Sjećam se da je pok. prof. Veljko Gortan žalio što su ti izrazi tako zapostavljeni. Te nazive nalazimo npr. u matematičkim udžbenicima Markovića³⁴, Blanuša³⁵ i Devidéa³⁶, ali i u beletristici. Pridjev *lih* rabi Alija Bejtić u stilski neobilježnim komentarima svoga kreativnog prijevoda izabranih tekstova iz »Tisuću i jedne noći« (s.v. ćefini). Inače je taj prijevod³⁷ krepkom svježinom, gipkom jedrinom i raskošnom slikovitošću svoga jezičnog izraza zaslužio da bude odbran kao građa pri izradi normativnih priručnika hrvatskoga književnog jezika.

³⁰ M. Deanović, *Talijansko-hrvatski rječnik*, Zagreb 1942.

³¹ A. Hurm, *Hrvatskosrpsko-njemački rječnik*, Zagreb 1958.

³² Milan Drvodelić, *Hrvatsko-engleski rječnik*, Zagreb 1953.

³³ XXXII, str. 156, t. 75.

³⁴ Ž. Marković, *Uvod u višu analizu I*, treće izdanje, Zagreb 1950.

³⁵ D. Blanuša, *Viša matematika, I. dio*, drugo izdanje, Zagreb 1965.

³⁶ V. Devidé, *Riješeni zadaci iz više matematike s kratkim repetitorijem definicija i teorema, svezak II*, Zagreb 1989, str. 49.

³⁷ *Tisuću i jedna noć*, preveo s arapskog i protumačio A. Bejtić, Zagreb 1951.

8.31. *Trak* osim u Rječniku navedenih značenja ima još i funkciju termina u cestovnom prometu³⁸, a služi i kao pojam u željezničkoj struci.

8.32. *Trebovanje* nije sljedovanje nego zahtjev, potraživanje, kako je to objasnio i Pavešić u svome *Savjetniku*. *Sljedovanja* kao natuknice nema u Rječniku, ali je taj pojam donekle protumačen s.v. *fasung*.

8.33. *Triangl* je i kolosiječno postrojenje što služi za okretanje lokomotiva.

8.34. *Tribun* u starom Rimu nije bio samo predstavnik plebejaca. Bilo je i drugih tribuna, npr. vojnih.

9. Već su Josip Pavičić i Vatroslav Lopašić u svojim osvrtima posve opravdano pretpostavili da će biti dosta prigovora opisima znanstvenih naziva u Rječniku. Lopašić se posebno osvrnuo na slabo objašnjene pojmove iz matematike. Bez pretenzija na sustavnost i iscrpnost, želio bih iznijeti samo nekoliko primjera takvih problematičnih definicija.

9.1. *Derivacija* se u Rječniku uspoređuje s diferencijalom, ali to ipak nije isto. Derivaciju možemo definirati kao graničnu vrijednost kvocijenta diferencija kada prirast argumenta teži nuli, ili pak: kvocijent diferencijala zavisne i nezavisne promjenljive jednak je derivaciji.

9.2. *Diferencijal* kao matematički pojam nije »granična vrijednost (limes) diferencijalnog kvocijenta, kad argument teži nuli«, nego: diferencijal zavisne promjenljive jednak je produktu derivacije i prirasta nezavisne promjenljive.

9.3. Dakako, pitanje je kakvog ima smisla u takav rječnik uvrštavati definicije pojmova iz više matematike, koje su upućenima nepotrebne, a neupućenima nerazumljive, bile one ispravno ili neispravno formulirane. U drugu ruku, osjećamo u Rječniku manjak definicija mnogo jednostavnijih pojmova kao što je npr. *logaritam*, s jezično zanimljivim pridjevnim dvojstvom *logaritamski/logaritmčki*, te s opće poznatim izvedenicama *logaritmčke tablice*, *logaritmčko računalo*. Pa onda, ako je u Rječniku definirana *aritmetika*, zašto nije *algebra*?

9.4. *Kut* kao matematički termin nije nikako definiran kao »dio ravnine koji zatvaraju dva pravca ili dužine koje se sijeku«. U matematičkoj literaturi kut nije jednostavan pojam, a definira se na različite načine. Po jednoj od najjednostavnijih definicija kut je geometrijska figura koja se sastoji od dviju različitih (polu)zraka koje izlaze iz jedne točke.

9.5. *Kvadrat* kao geometrijski pojam nije adekvatno definiran kao »lik koji je omeđen sa četiri jednake okomite strane«, nego bi bolje bilo: geometrijski lik koji zatvaraju četiri jednake stranice te ima četiri prava kuta.

9.6. *Ploha* kao matematički termin nije spretno definirana kao »vanjska strana geometrijskog tijela, ono što odvaja geometrijsko tijelo od vanjskog prostora ili drugog tijela«. Ploha se teško da definirati, a lakše se ona objašnjava. Za nju se u stručnoj literaturi npr. kaže da je granica tijela ili skup točaka kao trag krivulje koja se giba i slično.

9.7. *Potencija* kao matematički pojam u Rječniku je »kraći matematički izraz; operacija u kojoj se broj množi dva ili više puta samim sobom«. No, bolje je jednostavno reći da je potencija rezultat množenja neke veličine same sobom nekoliko puta.

9.8. *Skup* kao matematički naziv nije prikladno objašnjen kao »skupina eleme-

³⁸ Usp. *Pravilnik o prometnim znakovima i znacima što ih sudionicima u prometu na cestama daju ovlaštene osobe*, *Službeni list SFRJ*, hrvatsko izdanje, 20/1975, čl. 39. i dalje

nata s asocijativnom međusobnom vezom«. U stvari, skup je objedinjenje množine elemenata u cjelinu.

9.9. *Trokut* također nema prihvatljiva opisa kao »dio ravnine koji omeđuju tri stranice«, jer trokut je u matematici geometrijski lik što ga zatvaraju tri stranice, te ima tri kuta.

10. Teško je definirati stručne nazive bez poznavanja struke, odnosno bez odgovarajuće stručne suradnje, a već je na stranicama *Jezika* upozoreno da neki naši popularni rječnici nisu u tom pogledu pouzdani, pa definicije iz njih valja uzimati cum grano salis, a to se djelomično odnosi čak i na neke naše elitne rječnike. Bit će vjerojatno mnogo prigovora na definicije pojedinih stručnih termina u Anićeve Rječniku, a ja ću ih ovdje iznijeti samo još nekoliko:

10.1. *Jednotračni* je prema Aniću »koji ima samo jednu tračnicu«, premda u Rječniku s.v. tračni ispravno stoji: »koji je u obliku trake« (tračna pila, tračni kabel). No, *tračni* je pridjev i od imenice *trak*. Jednotračna pruga prema tome ima samo jedan kolosiječni trak. Uskotračna pruga ima uzak trak i sl.³⁹ – Stoga je pogrešno i kad se s.v. skretnica spominje *tračno vozilo*, a radi se zapravo o tračničkom (»šinskom«) vozilu.

10.2. *Kolosijek* nije »razmak dviju tračnica« (jer to bi bila širina kolosijeka). Prema stručnoj definiciji pod pojmom željezničkog kolosijeka razumijevamo dva tračnička (»šinska«) traka pričvršćena na podloge, dakle u pravilu na poprečne pragove.⁴⁰

10.3. *Pruga* je u Rječniku (pod 1): »željeznički, tramvajski i sl. kolosijek dviju usporednih tračnica«. Pruga i kolosijek nisu istoznačnice. Imamo jednokolosiječne i višekolosiječne pruge. (Tramvajske pruge u Zagrebu sve su dvokolosiječne.) Pruga je, dakle, postrojenje željezničkog puta (kad je riječ o željeznici).

10.4. *Reška* je razmak između opeka i razmak između drugih elemenata u konstrukciji, a dilatacijska je to reška koja je u Rječniku definirana kao »namjerno ostavljen razmak u gradnji i sl. između elemenata koji omogućuje rad materijala i otklanja mogućnost pucanja konstrukcije«.

10.5. *Tlocrt* je u Rječniku suviše ležerno opisan kao »plan kuće, građevine itd. kao crtež projekcije na podlogu«. Tlocrt je u deskriptivnoj geometriji ortogonalna projekcija nekog predmeta na horizontalnu ravninu, a u zgradarstvu je tehnički crtež koji prikazuje raspored prostorija sa zidovima horizontalno presječenima.

10.6. *Nacrt* je u Rječniku (pod 1) nejasno definiran kao »prikaz građevine, terena, stroja itd. u horizontalnoj projekciji«. Nacrt je u deskriptivnoj geometriji ortogonalna projekcija nekog predmeta na vertikalnu ravninu, a inače je to tehnički crtež općenito (u značenju *plan*). Izvedbeni i radionički nacrti definirani su u struci veličinom mjerila i potrebnim podacima.

10.7. *Tračnica* je u Rječniku suviše neprecizno prikazana kao »jedan od dva čelična paralelna dijela željezničke (tramvajske itd.) pruge«. Tračnica je čelični nosač koji neposredno preuzima vertikalne i horizontalne sile kotača željezničkog vozila, te ih prenosi na podlogu.

10.8. *Trolejbus* se iz električnog voda ne napaja preko »lire«, nego preko posebnog trolejbusnog kontaktnog uređaja. (»Lira« je tek jedan od različitih tipova tramvajskog oduzimača struje.)

³⁹ Usp. J. Alačević, *Građenje željeznica*, Zagreb 1950, str. 198, t.4.

⁴⁰ Usp. M. Čabrian, *Željeznice I. (Vođenje linije)*, 1956, str. 11 (skripta).

10.9. *Uspinjača* je žična željeznica s tračničkim vozilima. (U struci se uvriježio pridjev *žična*, a ne »žičana«.) Pogonska se sila prenosi s pomoću čeličnog užeta na vozilo koje ima težište iznad pruge.⁴¹ Pritom, dakako, uže nije »ispredena nit«, kako je prikazano u Rječniku s.v. uže.

10.10. *Željeznica* je previše slobodno opisana kao »služba koja se brine o prometu i prijevozu robe i putnika vlakom«, jer to bi se moglo odnositi i na Privrednu komoru ili Ministarstvo. Željeznice su prometna sredstva kod kojih su kotači vozila prisilno vođeni po metalnom putu.

11. U Rječniku nije dodan popis tiskarskih pogrešaka kojih u knjizi dakako ima. Tako npr. s.v. deskriptivan pogrešno stoji *nacrta*na geometrija, a treba *nacrtana*. Volio bih vjerovati da je tiskarska pogreška i lokativ »skriptama« (s.v. skriptata); gramatički bi ispravno bilo *skriptima*.

12. Ovdje, dakako, nije ni izdaleka iznijeto sve što bi trebalo reći o problematiki stručnih definicija, te o mogućnostima dotjerivanja i dogradnje, jer to pojedincu nije ni moguće. U svakom slučaju, vidimo da će biti potrebno još dosta napora da se definicije u Rječniku prilagode standardu, no to i nije zadaća ovakvih osvrtâ, nego će se tim poslom morati pozabaviti izdavač i uredništvo budućnih naklada. Iznijetim primjerima nipošto nisam htio umanjiti značenje ovoga korisnog i potrebnog Rječnika, nego sam u okviru svojih skromnih mogućnosti nastojao povećati vrijednost tom tako željno očekivanom leksikografskom djelu kojim je probijen led! Rad na Rječniku nije, međutim, dovršen izlaskom knjige iz tiska, pa se smijemo nadati da će izlaziti sve savršenija nova izdanja.

SAŽETAK

Ivan Pelz, sveučilišni profesor u miru,
UDK 801.3:808.62, stručni članak,
primljen 25. veljače 1992, prihvaćen za tisak 30. ožujka 1992.

A Few Remarks on Anić's Dictionary

The author critically analyzes the terminology in Anić's Dictionary.

OPET OKO IMENA GRADA ZAGREBA

Miroslav Kravar

Nakon moga priloga o etimologiji imena grada Zagreba u lanjskom godištu ovoga časopisa¹ objavljen je u njegovu tekućem godištu nov prilog A. Gluhaka o istom pitanju.² Tu se autor vraća na staro, po njemu »mnogo uvjerljivije« a po meni »tobože najvjerojatnije« shvaćanje, što ga u literaturi pitanja nalazimo, kako sam i sam

⁴¹ M. Sinković, *Viseće žične željeznice*, Zagreb 1951, str. 7.

¹ M. Kravar, Prijedlog etimologije imena »Zagreb«, *Jezik* 38 (1990/91), str. 54 i d.

² A. Gluhak, Još o imenu grada Zagreba, *Jezik* 39 (1991/92), str. 56 i d.